

Függelék

Költő László: Késő avar kori tárgyak röntgenemissziós analízise. Bölcsészdoktori értekezés bírálata (vázlat)¹

LÁSZLÓ GYULA

Előre kell bocsájtanom, hogy az értekezés fémvizsgálati részeinek vizsgálatára nem vállalkozhatom, mert nem értek hozzá. De a vizsgálatok a Debreceni Atommagkutató Intézetben készültek az ottani kiváló kémikusokkal együttműködve, s ez egymagában is biztosíték – nem is beszélve a szerző jó felkészültségéről és becsületes emberségéről –, hogy a dolgozat kémiai része a kor színvonalán áll, és a vizsgálat módszereinek teljes ismeretét tükrözi.

A téma időszerűségéről. Régészetünk a „humán” módszerek tekintetében világszínvonalú, de állandóan érezzük, hogy természettudományos részről, különösen a kémia oldaláról nem kapunk olyan segítséget, mint a külföldi kollégák.

Nos, ebben kivétel a szerző, akinek kémiai mérnöki oklevele van, s azon kívül elvégezte egyetemünkön a régészeti szakot is. Kiváló munkakészsége és tehetsége megbecsülést biztosított számára már hallgató korában is.

Mi az, ami ebben a dolgozatában előreviszi régészet-tudományunkat? Egyre inkább látjuk, hogy a késő avar (onogur) népnél az övnek nemcsak összefogó és tartó szerepe volt, hanem a szabad ember jelképe volt, és a rajta lévő veretek mintái nem csupán művészi kedvtelés eredményei, hanem rang- és méltóságjelzők voltak, és a veretek számának is jelentősége volt. Nos, e tekintetben például alapvető kérdés, hogy egy öv vereteit egyszerre szerelték-e rá az övre, vagy pedig egymás után kapta meg viselőjük a magasabb s magasabb rangját, s ennek megfelelően a veretek száma nőtt. Ezt külső szemmel eldönteni nagyon nehéz, bár látjuk, hogy az egyes veretek mintáiban kisebb eltérések vannak, tehát nem kerülhettek ki ugyanabból az öntőmintából. De itt a döntő szó az anyag összetétele. Ugyancsak döntő a felerősítő szogecsek anyaga. Nos, éppen ezeket a kérdéseket vizsgálja Költő László, s ezzel teljesen új eredményeket és új utakat nyit régészetünkben.

És a bírálat nem tűzheti ki céljával az eredmények tallózó bemutatását, ez részletkérdés. A magam részéről úgy látom, hogy még egy aprósággal kiegészíthetők a vizsgálatok, bár ez nem az anyagot illeti, s így ebben a kitűnő doktori értekezésben nincs is keresnivalója. Ez pedig az övveretek felerősítése közben szenvedett esetleges torzulások, horpadások vizsgálata. Az érzékeny arany övvereteket pántokkal látták el, s ezeket átdugva a bőrbe vágott réseken, hátul összefűzték, majd az egész övet egy belső borító szíjjal takarták. Máshol az egész veretet átfogó kengyelt forrasztottak a veretekre, s úgy húzták rá a szíjakra. Amit Költő László vizsgál, az a harmadik módszer, amikor is az aklákkal ellátott szogecseket rákalapálták az övre. Költő írja is, hogy a szogecsek rendszerint puhább fémből készültek, s ennek így is kell lennie, mert egyébként a szogecsek fejére mért erős ütések, amelyek szétlapították a szogecsfejeket, könnyen tönkretelhetnék volna magát a veretet is (feltehetőleg a vereteket faalapra tették szerelés közben, és az ütés így kevésbé ártott nekik).

A fentiekkel jeleztük, hogy ezek a látszólag „jelentéktelen” apróságok milyen mélyreható történeti kérdésekbe torkollanak. Érdekes – és tovább kutatandó – az a megfigyelése, hogy az öv különböző anyagú vereteinek szogecsei azonosak, tehát – így is magyarázható –, hogy egy-egy új veret felerősítésekor a többit leszedték, hogy az övre új rendben kerüljön fel valamennyi, az egyszer már elkalapált szogecsek hasznavehetetlenek lettek, s ezért kellett valamennyit új szogecsel ellátni.

Költő külön fejezetet szentel az úgynevezett ezüstözésnek, ám ezek legtöbbször ólom és ón ötvözet volt, és igen magasrendű technológiát követelt. Ez megint új oldalról gazdagítja az avar kor technikai felkészültségét.

Költő végül is vizsgálatainak eredményeit temetőterképekre vetítve értékeli, s így a „magyar iskola” temetőelemzéseit jelentős módon elmélyíti. De felveti például a bronz származásának kérdéseit is, vizsgálván eddig csak sejtett kapcsolatait a római kisbronzokkal.

¹ A bírálat az MTA BTK László Gyula Digitális Archívumban maradt fenn (<http://lgyda.btk.mta.hu/>). Gépirat másolata, helyenként László Gyula kézírásos javításaival, aláírt példány. Itt is köszönjük László Zoltánnak, hogy a dokumentum publikálását engedélyezte számunkra. A szövegrendezés Szentpéteri József munkája.

Tekintettel arra, hogy a hatalmas késő avar kori (onogur) leletanyagnak csak kis részét vizsgálhatta, a szerző természetesen csak óvatosan következtet. Általános érvényű megfigyelései közül kiemelendő, hogy vizsgálatai is megerősítik, hogy egy-egy nagyobb temetőben egyszerre több helyen indult meg a temetkezés – ez a történelem nyelvén annyit jelent, hogy egyszerre több nagycsalád vagy nemzetség lakott együtt, és a temetőben egyszerre több helyen kezdett temetkezni.

Érdekes megállapítás az is, hogy a késő avar bronzöntés alapanyaga csak nagyon ritkán egyezik meg a késő római bronzok anyagával, s így még Pannoniában sem számolhatunk a római bronzok nagyobb mértékű felhasználásával.

Mindent összevéve, ez a dolgozat jelentős mértékben előrevitte a késő avar kor kérdéseinek felvetését és az arra adott válaszok biztonságát. Sok-sok ilyen tanulmányra lenne szükség, hogy az eredményeket általánosítsuk, és közelebb juthassunk annak a művészettörténetileg is nagy jelentőségű leletcsoportnak megítéléséhez, amit a „griffes–indás kör” Európában jelent.

Kívánatos lenne Költő László további munkásságának biztosítása (műszerezettség stb.), mert munkásságával régészetünk jobban felzárkózna az európai színvonalhoz.²

Az értekezést – a régészet részéről – kiemelten „summa cum laude” fokozattal fogadom el.

1982. XII. 10.

László Gyula

² Eredeti szövegváltozat: „...munkássága felzárkózást jelent régészetünk európai helyzetében.” A kézírásos betoldással született végleges változat értelmezéséhez, feloldásához László Zoltán nyújtott segítséget.

1. 2. 3.

Vázlat

Költő László: Késő-avarkori tárgyak röntgenemissziós analízise. Bölcsészdoktori értekezés bírálata.

Előre kell bocsájtanom, hogy az értekezés fémvizsgálati részeinek bírálatára nem vállalkozhatom, mert nem értek hozzá. De a vizsgálatok a Debreceni Atommag-kutató Intézetben készültek az ottani kiváló kémikusokkal együttműködve s ez magában is biztosíték-nem is beszélve a szerző jó felkészültségéről és becsületos emberségéről - hogy a dolgozat kémiai része a kor színvonalán áll és a vizsgálat módszereinek teljes ismeretét tükrözi.

A téma időszerűségéről. Régészetünk a "humán" módszerek tekintetében világszínvonalu, de állandóan érezzük, hogy természet-tudományos részről, különösen a kémia oldaláról nem kapunk olyan segítséget, mint a külföldi kollégák.

Nos ebben kivétel a szerző, akinek kémiai mérnöki oklevele van s azonkívül elvégezte egyetemünkön a régészeti szakot is. Kiváló munkakészsége és tehetsége megbecsülést biztosított számára már hallgató korában is.

Mi az, ami ebben a dolgozatában előreviszi régészet-tudományunk? Egyre inkább látjuk, hogy a késő-avar/onogur/ népnél az övnek nemcsak tartó szerepe volt, hanem a szabad ember jelképe volt és a rajta lévő veretek mintái nem csupán művészi kedvelés eredményei, hanem rang- és méltóságjelzők, a veretek száma sem közömbös. Nos e tekintetben például alapvető kérdés, hogy egy öv vereteit egyszerre szerelték-e rá az övre, vagy pedig egymásután kapta meg viselőjük a magasabb s magasabb rangját s ennek megfelelően a veretek száma nőtt. Ezt külső szemlélettel eldönteni nagyon nehéz, bár látjuk, hogy az egyes veretek mintáiban kisebb eltérések vannak, tehát nem kerülhettek ki ugyanabból az öntőmintából. De itt a döntő szó az anyag összetétele. Ugyancsak döntő a felerősítő szögescek anyagának összetétele. Nos éppen ezeket a kérdéseket vizsgálja Költő László s ezzel teljesen új eredményeket és új utakat nyit régészetünkben. Ez a bírálat nem tűzheti ki oljául az eredmények részletes bemutatását, ez részletkérdés. Magam részéről úgy látom, hogy még egy aprósággal kiegészíthetők a vizsgálatok bár ez nem az anyagot illeti s így ebben a kitűnő doktori értekezésben nincsen is keresni valója. Az pedig az övveretek felerősítése közben szenvedett esetleges torzulások, horpaszok vizsgálata. Az érzékeny aranyvereteket pántokkal látták el s ezeket át dugva a bőrbe vágott réseken, hátul összefűzték, majd az egész övet egy belső borító szíjjal tartották. Máshol az egész veretet átfogó kengyelt forrasztattak a veretekre s úgy húzták rá a szijakra. Amit Költő

L. Összettség

↓ veretek, és
↑ anyag és felület

↑ tallero

László vizsgál az a harmadik módszer, amikor is az aklákkal ellátott szegecsket rákalapálták az övre. Költő írja is, hogy a szegecses rendszerint puhább fémök készültek s ennek így is kell lennie, mert egyébként a szegecses fejére mért erős ütések, amelyek széttlapították a szegecs-fejeket, könnyen törnethették volna magát a veretet is/feltehetőleg a vereteket faalapra tették szerelés közben és az ütés így kevésbé ártott nekik/.

A fentiekkel jelezték, hogy ezek a látszólag "jelentéktelen" apróságok milyen mélyreható történeti kérdésekbe tokollanak. Költő külön fejezetet szentel az ugynevezett ezüstözésnek, ám ezek legtöbbje ólom és ón ötvözet volt és igen magasrendű technológiát követelt. Ez megint új oldalról gazdagítja az avarkor technikai felkészültségét.

Költő végül is vizsgálatainak eredményeit temetőterképekre vetítve értékeli s így a "magyar iskola" temetőelemzéseit jelentős módon elmélyíti. De felveti pl. a bronzszármazásának kérdéseit is, vizsgálván eddig csak sejtett kapcsolatait a római királyságokkal.

Tekintettel arra, hogy a hatalmas késő-Vanatori/onogur/ leletanyagnak csak kisrészét vizsgálhatta a szerző természetesen csak óvatosan következtet. Általános érvényű megfigyelései közül kiemelendő, hogy vizsgálatai is megerősítik, hogy egy-egy nagyobb temetőben egyszerre több helyen indult meg a temetkezés - ez a történelem nyelvén annyit jelent, hogy egyszerre több nagycsalád vagy nemzetség lakott együtt és a temetőben egyszerre több helyen indult meg a temetkezés. Érdekes - és tovább kutatható - az a megfigyelése, hogy egy-egy különböző anyagu vereteinek szegecssei azonosak, tehát - így is magyarázható - , hogy egy-egy új veret felerősítésekor a többi leszedték, hogy az övre új rendben kerüljön fel valamennyi, az egyszer már elkalapált szegecses hasznavehetetlenek lettek s ezért kellehetett valamennyit új szegeccsel ellátni. - Érdekes megállapítás az is, hogy a késő avar bronzöntés alapanyaga csak nagyon ritkán egyezik a késő-római bronzok anyagával s így még Pannoniában sem számolhatunk római bronzok nagyszámú felhasználásával.

Mindent összevéve ez a dolgozat jelentős mértékben előrevitte a késő-avarkor kérdéseinek felvetését és az arra adott válaszok biztonságát. Sok-sok ilyen tanulmányra lenne szükség, hogy az eredményeket általánosítsuk és közelebb juthassunk annak a művészettörténetileg is nagyjelentőségű leletcsoportnak megítéléséhez, amit a "griffes-indás kör" Európában jelent.

Kivánatos lenne Költő László további munkásságának biztosítása/műszerezettség stb/, mert munkássága felzárkózást jelent régészetünk európai helyzetében.

Az értekezést - a régészet részéről - kiemelten "summa cum laude" fokozattal fogadom el.

1982.XII.10.

Sinórnulához

László Gyula
/László Gyula/